

سیره اهل بیت (علیهم السلام) در ماه مبارک رمضان

<"xml encoding="UTF-8?">

مقدمه

بار خدایا تو به ما دستور دادی که از کسانی که به ما ظلمی روا داشتند درگذریم، ما بخود ظلم کردیم، پس از ما درگذر، که تو نسبت به آن سزاوارتری.

ماه مبارک رمضان ماه ضیافت رحمان از بندگان خود می باشد و خوان رحمت الهی گسترده است. بجاست که با نگاهی گذار به سیره معصومان (علیه السلام) در این ماه رفتارهای فردی و اجتماعی آنان را سرمشق زندگی خود قرار دهیم.

به طور کلی می توان سیره آن بزرگواران را در دو بخش مورد مطالعه و بررسی قرار داد.

الف) رابطه خود و خدا (بُعد فردی)

1- تغییر حالت

سید ابن طاووس نقل می‌کند وقتی ماه مبارک رمضان فرا می‌رسید رنگ چهره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) عوض می‌شد و زیاد به نماز و دعا می‌پرداخت، تغییر حالت آن حضرت در دهه آخر ماه مبارک رنگ مضاعفی به خود می‌گرفت، به گونه ای که تمام شب ها را به شب زنده داری و عبادت سپری می‌کرد. درباره حضرت امام زین العابدین (علیه السلام) نقل شده است که ایشان در این ماه کاملاً غرق در دعا و تسبیح و استغفار و ذکر تکبیر می‌گشت.

2- نمازهای مستحبی

گرچه به جا آوردن نمازهای مستحبی و نوافل یکی از مسائل عادی و روزمره آن بزرگواران بوده است. ولی در ماه رمضان حالت مضاعف به خود می‌گرفت تا آنجا که نمازهای مخصوصی توسط آنان در ماه مبارک رمضان و شبهای قدر خوانده می‌شد، که ذکر تفصیل آن مجال دیگری می‌طلبد.

3- تلاوت قرآن

ماه مبارک رمضان بهار قرآن است و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و عترت طاهرینش که خود قرآن ناطقند و هیچگاه ایشان از قرآن و قرآن از ایشان جدا نبوده و تلاوت آیات دلنشین آن جزء برنامه روزمره ایشان بوده است، عنایت خاصی نسبت به تلاوت قرآن در ماه مبارک رمضان مبذول می‌داشتند و توجه اصحاب و یاران خود را نسبت به آن جلب می‌نمودند تا آنجا که در مورد حضرت امام سجاد (علیه السلام) نقل شده است که چهل بار قرآن را در ماه مبارک ختم می‌نمود.

4- نیایش

چگونه خواستن و از چه کسی خواستن و به چه انگیزه ای خواهش کردن از مهمترین مطالبی است که در هر درخواستی، نهفته است اینجا سخن از درخواست از یگانه معبود قادر و تواناست که معصومین (علیهم السلام) بر بشریت منت نهاده و نحوه درخواست را در قالب «دعا» به عالی ترین وجه ممکن نشان داده اند و علاوه بر

لذت سخن گفتن با خداوند عالی ترین مضامین معارف تابناک الهی را در آن جای داده و از خود یادگارهایی بس ارزشمند به ودیعت نهاده اند.

در ماه مبارک رمضان دعاهای مخصوصی از آن بزرگواران رسیده است که تنها به ذکر عناوین آن ها در این مقاله اکتفا می شود:

الف- دعا در وقت دیدن هلال ماه مبارک.

ب- دعای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در وقت وارد شدن به ماه مبارک رمضان،

ج- دعای پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در شب اول،

د- دعای ابوحزمه ثمالی در هر شب،

ح- دعای سحر،

و- دعای اول صحیفه سجادیه،

ز- دعای وقت افطار،

ط- دعای امام زین العابدین (علیه السلام) در شبهای نوزدهم و بیست و یکم،

ظ- دعای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و امام باقر (علیه السلام) و امام صادق (علیه السلام) و امام

کاظم (علیه السلام) در ماه مبارک رمضان.

ی- دعای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و امام زین العابدین (علیه السلام) در شب بیست و هفتم،

ل- دعای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در شب آخر هر ماه،

ن- دعا به هنگام وداع با ماه رمضان،

5- احیای شب قدر

معصومین (علیهم السلام) در شب های قدر شب زنده دار بودند و نه تنها خود به احیاء آن می پرداختند بلکه خانواده و کودکان و فرزندان خویش را به انجام آن وامی داشتند، روایت شده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در شب بیست و سوم ماه، خفتگان از خانواده خود را از خواب بیدار می کرد و آب به صورت آنها می پاشید. حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) نیز نمی گذاشت کسی از فرزندانش در آن شب به خواب رود، و آنان را با کمی غذا و ایجاد آمادگی از روز و با انجام استراحت در روز، آماده می ساخت، و می فرمود محروم کسی است که از خیر این شب محروم ماند و یک سال حضرت امام صادق (علیه السلام) به بیماری سختی گرفتار شده بود، آن حضرت دستور داد که در شب بیست و سوم ایشان را برداشته و به مسجد پیامبر (صلی الله علیه و آله) بردند، و آن شب را در آن مکان شریف به احیاء گذارند.

6- آداب افطار

چگونه افطار کردن، و با چه افطار کردن از جمله مسائل قابل توجه سیره است. از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ائمه هدی (علیهم السلام) ادعیه خاصی در وقت افطار نقل شده است. امام صادق (علیه السلام) می فرماید که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در وقت افطار این دعا را می فرمود: «اللَّهُمَّ لَكَ صُمْنَا وَ عَلَى رِزْقِكَ افْطَرْنَا فَتَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» خدايا برای تو روزه داشتيم، و بر روزی تو افطار نموديم. پس آن را از ما بپذير. حضرت اميرالمؤمنين (علیه السلام) در وقت افطار می فرمود: «اللَّهُمَّ لَكَ صُمْنَا وَ عَلَى رِزْقِكَ افْطَرْنَا فَتَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» خدايا برای تو روزه داشتيم، و بر روزی تو افطار نموديم. پس آن را از ما بپذير. نما، همانا که تو شنوا و دانایی.

اما اینکه با چه چیزی افطار می نمودند، مواردی نقل شده است، از امام باقر (علیه السلام) نقل شده است که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با آب و خرما و یا آب و رطب افطار می نمودند (رطب غیر از خرما است) و اگر آن حضرت شیرینی و حلوا نمی یافت با آن افطار و گاهی با شکر که از نی گرفته می شد، افطار می کرد و امام صادق (علیه السلام) می فرماید: پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با شیرینی و حلوا افطار می نمود، و اگر آن را نمی یافت با آب ولرم افطار می کرد، و می فرمود: آن باعث پاکیزگی کبد و معده است و دهان را خوشبو می سازد و ریشه دندان و دید چشم را تقویت می نماید. بنابر این از مجموعه روایات استفاده می شود که آن حضرت - در صورت امکان - با یک ماده شیرینی مثل حلوا، خرما و در صورت نبود آنها با آب نیمه گرم و ولرم فطار می نمود. ابن طاووس از امام باقر (علیه السلام) نقل می کند که حضرت علی (علیه السلام) دوست داشت که با شیر افطار کند.

7- غسل

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در دهه آخر ماه مبارک رمضان هر شب غسل می کرد. حضرت امام باقر (علیه السلام) شب های نوزدهم، بیست و یکم، بیست و سوم و بیست و پنجم را غسل می کرد و امام صادق (علیه السلام) در شب بیست و سوم دو بار غسل می نمود، یک بار در اول شب، بار دوم در آخر شب.

8- اعتکاف

یکی از مستحبات بسیار مهم و سازنده اعتکاف است که تفصیل و شرائط آن در کتب فقهی آمده است و از عهده این نوشته خارج می باشد، امام صادق (علیه السلام) فرمود: یکبار رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در دهه اول ماه رمضان به اعتکاف نشست و در رمضان دیگر در دهه دوم، و در رمضان پس از آن در دهه سوم اعتکاف نمود

و بعد از آن همیشه در دهه آخر رمضان به اعتکاف می نشست.

9- وداع با ماه رمضان

برخاستن از سفره ضیافت الله برای عارفان دلداده حق سخت و ناگوار است، لذا همانطور که جدایی عاشق از معشوق، به سختی هر چه تمام تر صورت می گیرد، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) چگونگی وداع با ماه رمضان را چنین بیان می کند: جابر بن عبد الله انصاری نقل می کند که در جمعه ماه رمضان، بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شدم. هنگامی که چشم او بر من افتاد فرمود: ای جابر این جمعه آخر ماه رمضان است، پس با او وداع کن و بگو: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ صَيَامِنَا إِيَّاهُ فَإِنْ جَعَلْتَهُ فَاجْعَلْنِي مَرْحُومًا وَ لَا تَجْعَلْنِي مَحْرُومًا» یعنی خدایا! این رمضان را آخرین روزه ما قرار مده و چنانچه قرار دادی پس ما را مورد رحمت خود قرار بده و ما را محروم ساز و هر کس این را بگوید به یکی از دو امر نیکو (احدی الحسنیین) نائل می شود یا آنکه عمر پیدا می کند و ماه رمضان بعدی را درک می نماید، و یا آنکه مورد بخشش و رحمت خدا قرار می گیرد.

10- شب عید فطر

از مجموعه روایات استنباط می شود که این شب از جایگاه بس والایی برخوردار است و معصومین (علیهم السلام) آنرا به احیاء و شب زنده داری می گذراندند. حضرت علی بن الحسین امام زین العابدین (علیه السلام) شب عید فطر را در مسجد به نماز می گذارند تا آنگاه که صبح شود.

11- نماز عید فطر

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روز عید بعد از طلوع آفتاب خارج می شد و هنگامه خروج به اطراف آسمان می نگرست و می فرمود که در آن روز بر جا نماز و حصیر نماز مخوان، یعنی روی خاک بنشین و بر آن نماز بخوان. فقهاء عظام مستحباتی را برای این روز ذکر نموده اند که از جمله آنها، نماز را در صحرا بپا داشتن، خارج شدن امام با پای برهنه و پیاده، و توام با وقار و ذکر خدا، و سجده بر زمین و.... روز عید فطر روز اجر و گرفتن نتیجه امتحان است. قهرا در هر امتحانی نتایج یکسان نیست. شیخ صدوق نقل می نماید: امام حسن مجتبی (علیه السلام) گروهی از مردم را در روز عید فطر دید که به بازی و خنده مشغولند،

حضرت رو به یاران خود کرد و فرمود: «خدای عز و جل ماه رمضان را محل مسابقه بندگان خود قرار داده است که به واسطه اطاعت خویش بسوی رضوان الهی پیشی می گیرند، پس گروهی سبقت گرفتند و پیروز و رستگار گشتند، و گروهی عقب ماندند و محروم شدند، پس عجب دارم از کسی که خندان است و به لهو و بازی مشغول است در روزی که نیکوکاران به اجر و ثواب رسیده و کوتاهی ورزان از آن بی فیض و محرومند، به خدا سوگند اگر پرده برداشته شود هر آینه نیکوکار به عمل نیک خویش و بدکار به عمل بد خود مشغول خواهد شد.»

ب) رابطه خود و مردم (بعد اجتماعی)

1- ایجاد آمادگی برای ماه رمضان

در آستانه ماه مبارک، معصومان (علیهم السلام) اهمیت و عظمت ماه مبارک رمضان را به مردم گوشزد نموده و آنان را به استفاده از این ضیافت الهی فرا می خواندند که در این زمینه خطبه های بسیار جالب از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و امیرالمؤمنین (علیه السلام) و روایات تکان دهنده ای صادر شده است، که برای نمونه به ذکر دو روایت بسنده می کنیم:

امام صادق (علیه السلام) در آستانه ماه مبارک رمضان اینگونه به فرزندان خویش سفارش می فرمود: «نهایت کوشش خودتان را بنمایید که در این ماه روزی ها تقسیم می شوند، و سرآمد عمرها و اجلها نوشته می شود و در آن شبی است که عمل در آن ماه از عمل هزار ماه برتر و افضل است.»

اباصلت می گوید: بر حضرت امام رضا (علیه السلام) در جمعه آخر شعبان وارد شدم. حضرت به من فرمود: «ای اباصلت، بیشتر روزهای ماه شعبان گذشت و این جمعه آخر ماه است. پس در این باقیمانده آن کوتاهی موز و سابق خود را جبران کن،... و بیشتر به دعا و استغفار و تلاوت قرآن بپرداز، و از گناهانت توبه کن، تا با خلوص در ماه خدا وارد گردی.»

2- سفارش به تلاوت قرآن

اهل بیت عصمت و طهارت (علیه السلام) علاوه بر آنکه خود موفق به تلاوت قرآن بودند دیگران را به تلاوت آن سفارش می نمودند و گاه نسبت به تلاوت بعضی سوره ها در بعضی از شبها عنایت خاصی از خود نشان داده اند،

توجه عزیزان را به چند روایت که دو نکته ذکر شده را در بر دارد جلب می نمائیم.

وهب از امام صادق (علیه السلام) می پرسد خوب است در ماه رمضان در چند روز قرآن خوانده شود؟ حضرت فرمود: در سه روز به بالا. امام باقر (علیه السلام) فرمود: «لِكُلِّ شَيْءٍ رِبْعٌ وَ رِبْعُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ» هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن ماه رمضان است. از بین سوره های قرآن به تلاوت این سوره ها سفارش شده است: سوره عنکبوت و روم. تلاوت این دو سوره در شب بیست و سوم ماه رمضان توصیه شده است. امام صادق (علیه السلام) فرمود: «مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْعَنْكَبُوتِ وَ الرَّؤْمِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَيْلَةً ثَلَاثَةً وَ عَشْرِينَ فَهُوَ وَ اللَّهِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ» سوگند به خدا کسی که سوره عنکبوت و روم را در شب بیست و سوم رمضان بخواند از اهل بهشت است. البته این به معنای اقتضاء است که با وجود شرائطش چنین نتیجه ای را به دنبال خواهد داشت.

3- سوره قدر در وقت سحر و افطار

از امام زین العابدین (علیه السلام) روایت شده است: کسی که سوره قدر را در هنگام افطار و سحر بخواند مانند کسی است که در این فاصله در راه خدا بخون خود غلتیده باشد و همین مضمون نیز از حضرت امام صادق (علیه السلام) روایت شده است و نیز از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است که هر کسی که در هر شب ماه رمضان هزار بار سوره قدر را بخواند در شب بیست و سوم عجایی را درک خواهد کرد و در روایتی دیگر از آن حضرت اثر آن را در رسیدن انسان به سرحد نهایت یقین در امور اختصاصی اهل بیت (علیه السلام) قرار داده است که به واسطه دیدن بعضی از حقایق در عالم رؤیا به آن می رسد.

4- سوره دخان

شیخ صدوق روایت کرده است که مردی خدمت امام باقر (علیه السلام) رسید و پرسید چگونه من شب قدر را در هر سال شناسایی کنم؟ حضرت فرمود: «وقتی که ماه رمضان آمد هر شب یکبار سوره دخان را بخوان، وقتی که شب بیست و سوم فرا رسید به آنچه که می خواهی خواهی رسید.»

5- کمک به مستمندان

یکی از علل و حکمت‌های روزه این است که با ایجاد حالت گرسنگی و تشنگی انسان به یاد ضعیفان و مستمندان و تنگدستان بیفتد، و هر کسی به فراخور حال و وسع خود نسبت به آنان کمک نماید. ابن عباس می‌گوید: وقتی که ماه رمضان فرا می‌رسید هر صاحب حاجتی که به نزد رسول خدا مراجعه می‌کرد حاجتش برآورده می‌شد. راجع به حضرت زین‌العابدین (علیه السلام) نقل است که هر روز ماه رمضان را صدقه می‌داد.

6- افطاری دادن

این عمل در سیره معصومین (علیه السلام) بنحو کاملی مشاهده می‌شود و از امام صادق (علیه السلام) روایت است که هنگامی که حضرت امام زین‌العابدین (علیه السلام) روزه می‌گرفت دستور می‌داد گوسفندی را سر می‌بریدند، و آن را تکه تکه ساخته و در دیگ می‌ریختند، آن حضرت در وقت غروب به دیگها سر می‌زد و در حالی روزه داشت بوی آبگوشت را استشمام می‌نمود، آنگاه می‌فرمود: کاسه‌ها را بیاورید این کاسه را برای فلان کس و دیگری را برای فلان بکشید، و همینطور کاسه‌ها را پر می‌کردند تا آبگوشت به اتمام می‌رسید، آنگاه خود با نان و خرما افطار می‌کرد.

7- توجه بیشتر به زبردستان و گذشت از خطای آنان

از امام صادق (علیه السلام) روایت است که امام زین‌العابدین (علیه السلام) در ماه مبارک رمضان توجه خاصی به زبردستان و خدمتکاران خود داشت و هرگاه یکی از آنها مرتکب خطایی می‌شد او را مورد عقوبت قرار نمی‌داد و تنها گناه او را یادداشت می‌نمود تا آنکه که شب آخر ماه رمضان فرا می‌رسید، همه آنان را گرد خود جمع می‌نمود و کاغذهای خطای آنان را بیرون می‌آورد و بر تک‌تک آنان می‌خواند و آنان به گناه خود اعتراف و اقرار می‌نمودند، پس از آن در میان ایشان برمی‌خاست و می‌فرمود: «با صدای بلند بگویید: ای علی بن الحسین، همان خدایت نیز خطاهایت را شمارش کرده است همانگونه که تو گناهانمان را شمردی و در کتاب، تمام اعمال کوچک و بزرگ ثبت است و همه اعمال در نزد او حاضر است همانگونه که اعمال ما در نزد تو حاضر بود (و تو بر آن ناظر بودی)، پس از ما درگذر همانگونه که تو امید عفو و گذشت داری، از ما درگذر تا که خدایت را بخشنده و رحیم یابی... ای علی بن الحسین، کوچکی مقام خود را در برابر خدای داور دادگری که به هیچ کس ظلم روا نمی‌دارد یادآور و از گناه ما درگذر،...» و حضرت در حالی که گریه و زاری می‌کرد مرتب این کلمات را می‌فرمود و آنان هم با وی هم‌آواز می‌شدند و می‌فرمود: بار خدایا تو به ما دستور دادی که از کسانی که به ما ظلمی روا داشتند درگذریم، ما بخود ظلم کردیم، پس از ما درگذر، که تو نسبت به آن سزاوارتری. تو به ما فرمودی که هیچ

درخواست کننده ای را از در خانه هایمان رد نکنیم. ما به درگاه تو دست نیاز و درخواست بلند کرده ایم و از تو طلب می نماییم. پس بر ما منت نه و ما را محروم مساز...آنگاه رو به آنان می نمود و می فرمود: من از خطایای شما گذشتم، آیا شما نیز از من می گذرید؟

و آنان در پاسخ می گفتند: از تو گذشتیم ای آقای ما و تو به ما هیچ بدی روا نداشتی، پس آن حضرت می فرمود بگوئید: بار خدایا: از علی بن الحسین درگذر، همانگونه که او از ما گذشت و او را از آتش آزاد آن همانطوری که او ما را از بندگی رهانید، و آنان آمین گفتند، و حضرت فرمود: بروید که از شما گذشتم، و همگی شما را آزاد کردم، و همگی آنان را آزاد می فرمود.

8- حفظ حریم دین و حرمت زمان

حفظ عفت عمومی جامعه از جمله مهمترین وظایف نظام اسلامی است به عنوان نمونه حد شرابخوار 80 تازیانه است، ولی اگر در ماه رمضان شراب خورده شود حالت دیگری دارد، نجاشی شاعر در روز ماه رمضان شراب خورد، او را به نزد امیرالمؤمنین (علیه السلام) آوردند، حضرت پس از یک شب زندان کردن او و اجرای حد شرعی شراب خواری (80 ضربه)، 20 ضربه شلاق اضافی، بخاطر شکستن حرمت ماه رمضان بر او زد و در برخی روایات او پذیرای 39 ضربه اضافی بدان جهت شد.

9- آزادی اسیران

بنابر نقل برخی از روایات حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) صدر ماه رمضان تمامی اسیران را آزاد می ساخت.